

Over de Invloed van Idealisme en Realpolitik op Morele Hervormingen in het Bestuur van de Republiek: Doelisten en Patriotten tussen 1750 en 1800

Toon Kerkhoff
Universiteit Leiden tkerkhoff@fsw.leidenuniv.nl
KNHG Voorjaarscongres 11 juni 2010, KB Den Haag

Een fundamentele vraag

- Verschillende waardeoordelen over bestuurlijk gedrag in heden en verleden
- Als moraal van bestuur verandert, wanneer, hoe en waarom gebeurt dat dan eigenlijk?
- Waarom van belang?
- ontstaan huidige publieke waardenstelsels
- naar fundamentele verschuivingen op lange termijn
- verandering en continuïteit in moraal van bestuur

Discussie: Idealisme en Realpolitik

- In welke mate wordt verandering van moraal beïnvloed door idealisme enerzijds en Realpolitik anderzijds?
- Idealisme: doelbewuste reflectie op en wijziging van bestuurlijke moraal op basis van (vooropgezette) moralistische en of politiek-filosofische idealen en overtuigingen.
- Realpolitik: morele herbezinning op (ad-hoc) basis van pragmatisme, berekening, institutionele context en zelfbehoud of eigenbelang.

Historici en Sociale Wetenschappers

- Historici: Simplistisch, overbodig, te ambitieus? Een beetje van beide en niet relatief te onderzoeken!
- Sociale Wetenschappen: Idealisme delft onderspit en Realpolitik is vaak allesbepalend!
- Frank de Zwart: "democratie en moderne bureaucratie in Europa zijn nooit ontstaan of ontwikkeld op basis van ideeën van 'good governance' of welk ander algemeen goed dan ook"
- Michael Johnston: "historisch gezien is corruptie in veel samenlevingen teruggebracht als gevolg van onderlinge strijd tussen groepen en individuen over basale zaken als de verdeling van macht"
- Consequenties voor hedendaagse vraagstukken?
- Stelling: hier geen genoegen mee nemen. Benut historisch onderzoek!

Idealisme en morele hervorming in Republiek?

- Doelisten & Patriotten: morele hervorming onmiskenbaar als kerntaak
- meer politieke invloed en inspraak van grotere groep mensen, noties van algemeen belang, tegen ambtsmisbruik oligarchie, tegen vrijheidsbeknotting door Oranje en Stadhoudelijke patronage

Kern

- vraagtekens bij fundamentele morele aannames in bestuurlijke praktijk
- (nieuwe) idealen van goed bestuur, grotendeels in weerwil van Realpolitik

Doelisten & Moreel Idealisme

Hendrik van Gimmig (mid 18e eeuw)

"een einde aan verzuim, hebzucht, onbekwaamheid, factie, heerszucht en verwaarlozing"

- Tegen ambtenrotatie, nepotisme en venaliteit, hoogmoed, dwingelandij en nadruk op gerechtigheid, billijkheid en algemeen belang

Rousset de Missy (1686 – 1762)

- Regenten handelen op basis van Realpolitik in plaats van Idealisme.

Patriotten & Moreel Idealisme (1)

Joan Dirk van der Capellen (1741 – 1784)

- volkssoevereiniteit en meer inspraak, de plicht van participatie, tegen geslotenheid systeem en machtsconcentratie bij kleine groep
- Belangeloosheid, rekenschap geven, rentmeesterschap en dapperheid om algemene belangen te dienen?

Diegenen die een post in de maatschappij bekleden zijn "directeurs, de bewindhebbers, de rentmeesters van die maatschappij [...] zy zijn aan het meerdergetal van Ulieden onderworpen en rekenschap en gehoorzaamheid schuldig"

Universiteit Leiden

Patriotten & Moreel Idealisme (2)

- *Grondwettige Herstelling van Swildens* (1745 – 1809) an anderen
- tegen usurpatie en misbruik van macht, voor zedenverbetering in kader van algeheel (moreel, politiek, economisch) verval
- praktische (Weberiaanse) vereisten: ervaring, continuïteit, neutraliteit, rotatie voor meer werklast

Universiteit Leiden

Concluderend

- Vorming moraal zeker ook door idealisme
 - expliciet moreel idealisme
 - eigen initiatief en rationele keuze
 - idealisme ongeacht politieke praktijk
 - idealisme op basis van 'common good'
 - bewust van controversie en vernieuwende van hun streven

"de tijd levert somtijds ogenblikken op welke boven anderen geschikt zijn om een staat op een vasten voet te herstellen en een volk te verbeteren [...] Dit is het beslissend ogenblik, om de rechten des volks of vast te stellen of die voor altoos vaarwel te zeggen. De openbare misbruiken worden niet vanzelf verbeterd [...]"
(*Grondwettige Herstelling*)

Universiteit Leiden

Bedankt voor uw aandacht!